

Отримано 22.05.24
Голова спеціалізованої
вченої ради ДФ.26.133.067
д.ф.н., проф. Мокришин Р.К.

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ. 26.133.067
у Київському столичному університеті
імені Бориса Грінченка
доктору філологічних наук, професору,
завідувачу кафедри германської філології
Факультету романо-германської філології
Русудан МАХАЧАШВІЛІ

Рецензія

Рецензента **Шапочкіної Ольги Володимирівни**, кандидата педагогічних наук, доцента, доцента кафедри германської філології Факультету романо-германської філології Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, про дисертацію **Городілової Тетяни Миколаївни «Грамматичні засоби вираження категорії заперечення в історії німецької мови: структура та функціонування»**, подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 Філологія галузі знань 03 Гуманітарні науки.

1. Актуальність дисертаційного дослідження.

Актуальність дисертаційного дослідження «Грамматичні засоби вираження категорії заперечення в історії німецької мови: структура та функціонування», виконаного Т. М. Городіловою, зумовлена як вибором досліджуваної проблеми, так і способом її вирішення, представленим методологією, що поєднує доробок декількох сучасних лінгвістичних парадигм. Досліджуваною проблемою є формування заперечних реченневих структур у різні періоди мовного розвитку, які розглядаються у дисертації. Оформлення моделі заперечення, надзвичайно важливої для мовної системи, в історії німецької мови відбувалося поетапно, із набуттям нею сучасної форми у ранньоновітній німецькій мові. Суголосність дисертації із лінгвістикою сьогодення очевидна у способі пояснення механізмів утворення досліджуваних заперечних конструкцій із залученням базових положень теорії генеративного синтаксису Ноама Хомського, зокрема Ікс-штрих теорії як її потужного складника, що дозволяє унаочнити універсальні правила побудови синтаксичних форм. Розгляд структурного аспекту заперечних речень доповнено з'ясуванням їхніх функційних особливостей, потрактованих у термінах сучасної теорії інформаційної структури речення.

2. Наукова новизна результатів.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження Т. М. Городілової полягає в тому, що це перше системне діахронне дослідження заперечних речень у німецькій мові VIII-XVII ст., у якому матеріал

проінтерпретовано за структурно-семантичними та функційними характеристиками. Дослідження структури заперечних реченнєвих утворень виконано із залученням методологічного апарату генеративного синтаксису. Представлено базові моделі заперечення – сингулярну та подвійну – на різних етапах мовного розвитку в історії німецької мови. Виявлено кількісну варіативність реалізації зазначених моделей у німецькому заперечному реченні VIII-XVII ст. У межах виконаного дослідження вперше висвітлено питання, пов'язані з виявленням принципів структурно-інформаційного поділу заперечних речень у діяхронії. Встановлено, що поділ інформації здійснюється відповідно до дискурсивних властивостей речення у його контексті.

Заслужують на увагу конкретні спостереження дисертантки щодо:

- статусу заперечної конструкції як діяхронічної константи, що продемонстровано зверненням до матеріалу інших германських мов;
- реалізації чинників мовної змінюваності, зокрема надлишковості, як її позбувається мова протягом своєї еволюційної ходи і як це працює на зміну моделей заперечення;
- кореляції морфологічного маркування заперечення та інтерпретації його семантики.

3. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації.

Рецензована праця Т. М. Городілової, безперечно, має *теоретичну значущість*, оскільки є певним внеском у розвиток германського мовознавства, зокрема у загальну теорію формування синтаксичних утворень у германських мовах. Представлені у дисертації шляхи еволюції заперечної моделі та джерела її формування сприяють подальшій розбудові теорії граматики та концепції взаємодії граматики і дискурсу, про що свідчать аналізовані синтаксичні зміни. Також результати дослідження розширюють уявлення про будову і функційні властивості заперечних речень на трьох етапах розвитку німецької мови, дозволяють відслідкувати процеси граматики структуричних одиниць мови вже у давньому періоді. Запропонована методика аналізу заперечних речень, побудована на основі положень генеративної теорії, може бути використана у подальших теоретичних розробках історичної граматики та у розпрацюванні теорії розвитку мовних систем.

Дисертаційна праця здобувачки має і виразне *практичне значення*, оскільки концептуальні положення, інтерпретований емпіричний матеріал і висновки дисертації можуть бути рекомендовані для осучаснення університетських курсів з теоретичної граматики німецької мови (розділ «Синтаксис»), у курсі «Вступ до германського мовознавства», історії німецької мови (розділ «Синтаксис»), загального мовознавства (розділ «Генеративна граматика», «Функціональний синтаксис», «Порівняльно-історичне мовознавство»), а також для розпрацювання

спецкурсу «Сучасні аспекти лінгвістики: Генеративна лінгвістика», актуального для українських ЗВО.

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації визначається глибоким аналізом наукових праць та спеціальних студій українських та зарубіжних дослідників, що є підґрунтям для розкриття основних проблем наукової роботи. Сформульовані у дисертації наукові положення і здійснені авторкою висновки щодо структурних і функційних особливостей заперечних речень у трьох періодах розвитку німецької мови є достовірними, зважаючи на репрезентований корпус аналізованих автентичних даних (7603 заперечних речення, з яких 2968 унаочнюють давньо-, 2059 середньо- та 2576 одиниць – ранньоверхньонімецький період, отриманих методом суцільної вибірки, 149 речень із лексико-граматичною одиницею *uiiht/wiht* із джерел давньоверхньонімецького періоду з метою ілюстрації ранніх ознак процесу граматикалізації), та на логічну послідовність, несуперечливість і коректність застосованої до цих даних комплексної методики аналізу, що поєднує доробок формального (традиційного та генеративного) і функціонального синтаксису. Обґрунтованість результатів дослідження забезпечується логічним класифікуванням отриманих даних у термінах обраних теоретичних концепцій та ілюстрацією здійснених узагальнень численними прикладами речень (у тексті роботи їх 218), синтаксична та інформаційна структури яких унаочнені відповідними графічними репрезентаціями. Отже, задекларовані наукові положення, висновки й одержані результати оцінюємо як належно обґрунтовані та детально проілюстровані відповідним мовним матеріалом.

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Здобувачка Т. М. Городілова у повному обсязі досягла поставлених завдань, представила змістовний і ґрунтовний текст дисертаційного дослідження. Кожен розділ послідовно і структуровано висвітлює завдання та мету роботи, демонструє високий рівень володіння методологією наукової діяльності та науковими методами лінгвістики XXI століття.

Дисертацію виконано відповідно до наукової теми Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка «Розвиток європейських мов і літератур у контексті міжкультурної комунікації», номер державної реєстрації 0116U006607; 07.2016-07.2021 рр., а також у межах наукової теми кафедри германської філології Факультету романо-германської філології Університету Грінченка «Цифрова трансформаційна лінгвістика та міжкультурна комунікація у романо-германських мовах», номер державної реєстрації 0123U102796, 05.2023-

05.2028 рр. Тему дисертації затверджено Вченою радою Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол № 9 від 29.10.2020 р.).

6. Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях.

Кількість та характер апробаційних праць автора дисертації відображають основні результати дослідження, його основний зміст висвітлено у 17 наукових публікаціях, із яких: 5 (з них 1 у співавторстві) у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України, та 12 публікаціях, у яких додатково відображено результати дослідження.

Основні положення дисертації оприлюднено у доповідях на різних науково-практичних конференціях, зокрема:

одинадцяти міжнародних: Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасна філологія: тенденції та пріоритети розвитку» (Одеса, 2021, 21-22 травня), International Scientific Conference «The Globalization of scientific knowledge» (Latvia, Riga, 2021, December 17-18), Міжнародній науково-практичній конференції «Ad orbem per linguas. До світу через мови» (Київ, КНЛУ, 2022, 25 травня), International Scientific Conference «Current trends and fields of philological studies in the challenging reality» (Latvia, Riga, 2022, July 29-30), Міжнародній науково-практичній конференції «11. Tagung des Internationalen Arbeitskreises Kanzleisprachenforschung Kanzleien, Kanzleitypen, Kanzleinormen und Schreiberindividuen» (Чехія, м. Острава, 2022, 07-10 вересня), Міжнародній науково-практичній конференції «Філологія початку ХХІ сторіччя: традиції та новаторство» (Київ, 2022, 30 вересня-01 жовтня), V Міжнародній науково-практичній конференції з теоретичної та прикладної лінгвістики «Theoretical and Applied Linguistics» (Київ-Білосток, КУБГ-University of Bialystok, 2022, 2-3 грудня), Міжнародній науково-практичній конференції «Інноваційні аспекти розвитку філологічних наук» (Польща, м. Ченстохова, 2023, 5-6 квітня), Міжнародній науковій конференції «Актуальні проблеми романо-германської філології» (Київ, УДУ імені Михайла Драгоманова, 2023, 11-12 травня), Міжнародній науково-практичній відеоконференції «Ad orbem per linguas. До світу через мови» (Київ, КНЛУ, 2023, 18-19 травня), Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегії розвитку та пріоритетні завдання філологічних наук» (Запоріжжя, 2023, 21-22 липня);

двох всеукраїнських: VI Всеукраїнській науково-практичній онлайн-конференції студентів, аспірантів, докторантів і молодих учених «Актуальні проблеми літературознавства і мовознавства» (Київ, КУБГ, 2021, 18 листопада), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасна філологія: теорія та практика» (Київ, ЦМП ННГІ Національної академії СБУ, 2022, 19 квітня).

7. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу.

Структура, зміст і обсяг рецензованої праці відповідають встановленим вимогам. Дисертацію структуровано відповідно до визначеної мети. Усіх формальних вимог дотримано, а структурні елементи розвідки впорядковано відповідно до наукових стандартів, що свідчить про її наукову обґрунтованість та методологічну коректність. Дисертація складається з переліку умовних позначень, вступу, чотирьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (разом 444 найменувань, з яких основні - 379 позицій, з них 340 іноземними мовами), джерел довідкової літератури (16 позицій), джерел ілюстративного матеріалу (49 позицій) та 8 додатків. Обсяг основного тексту дисертації – 157 сторінок, загальний обсяг дисертації становить 231 сторінку. Робота містить 2 рисунки, 16 схем, 7 таблиць.

Матеріал дисертації викладено в логічній послідовності та доступно для сприйняття. Дисертаційну працю написано науковим стилем мовлення, її структура відповідає алгоритму здійсненого автором дослідження. Висновки до розділів та до дисертації в цілому є доволі слушними та виваженими і повною мірою узагальнюють основні положення дисертації й відповідають тим завданням, які були поставлені автором для реалізації мети дослідження.

8. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації.

На підставі аналізу тексту дисертації та ретельної перевірки за допомогою спеціалізованих інструментів й експертної оцінки можна встановити, що авторка Т. М. Городілова самостійно виконала дисертаційне дослідження на тему «Граматичні засоби вираження категорії заперечення в історії німецької мови: структура та функціонування» та наукові публікації з дотриманням усіх принципів академічної доброчесності. Так, згідно з представленою довідкою від 31.01.2024 року про автоматизовану перевірку дисертації та наукових публікацій, в яких висвітлено наукові результати дисертації, на виявлення текстових збігів через систему Unischek, коефіцієнт подібності (відсоток схожості з усіма джерелами) складає 2,56%. Такий результат свідчить про самостійність роботи здобувачки, відсутність академічного плагіату, фальсифікації, фабрикації або самоплагіату. Таким чином, дисертація Т. М. Городілової є авторським і завершеним дослідженням та заслуговує на позитивну оцінку.

9. Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Дисертація, виконана в цілому на високому науковому рівні, як і будь-яка фундаментальна праця, не позбавлена окремих проблемних і дискусійних

тверджень, що породжують запитання, потребують уточнень і спонукають до полеміки. Основні дискусійні моменти вже обговорено під час попередніх розглядів, однак деякі моменти потребують уточнень, а саме:

1. У контексті питання про явище полінегації як діяхронної константи давньогерманських мов Ви згадуєте про явище спільної граматикизації (с. 64). Розкрийте, будь ласка, докладніше це поняття.

2. Шановна Тетяно Миколаївно, що, на Вашу думку, унаочнює зв'язок дискурсу і граматики з точки зору мовних зрушень у німецькій мові XI ст.?

3. У своєму дослідженні дисертантка аналізує займенникову парадигму давньоверхньонімецького періоду як невід'ємну складову заперечних конструкцій, у тому числі й для реалізації заперечного узгодження (с. 138). На наш погляд, не вистачає кількісних даних щодо дистрибуції займенників у давньо- та середньоверхньонімецькому періодах, що могло б візуалізувати (не)рівномірність вживання синтаксичних моделей заперечення.

Висловлені коментарі та зауваження не є категоричними і аж ніяк не заперечують цінність здійсненого дослідження. Полеміка дозволяє авторці дисертації дотримуватися власної точки зору, суголосної із загальною концепцією цієї наукової праці.

10. Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей.

Актуальність дисертаційної праці, високий теоретичний рівень, доцільність наукових підходів демонструє здатність Городілової Тетяни Миколаївни до ґрунтовних досліджень, вміння екстраполювати важливі теоретичні висновки попередників на мовознавчий контекст, виявляти тенденції його розвитку. Зазначене є об'єктивним підтвердженням наукової ерудиції, відповідних умінь, навичок і компетентностей, високого рівня теоретичних знань, якими володіє дисертантка.

11. Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам.

Рецензована дисертація «Граматикичні засоби вираження категорії заперечення в історії німецької мови: структура та функціонування», подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія, є завершеною науковою працею, в якій її авторкою, **Городіловою Тетяною Миколаївною**, отримано нові науково обґрунтовані результати, котрі сукупно розв'язують конкретне наукове завдання, що є значимим для історичної лінгвістики, і відповідає п. 6-9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та

скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 № 44 (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 за №155/30023. У зв'язку з вищезазначеним, вважаю, що здобувачка **Городілова Тетяна Миколаївна** заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія.

Рецензент:

кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри
германської філології
Факультету романо-
германської філології
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Ольга ШАПОЧКІНА

КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Код ЄДРПОУ 45307965

ВЛАСНИЙ ПІДПИС

ЗАСВІДЧУЄ
